

גאולת אליהו-א | שמעיה קולר

בספר איוב מסופר על הצדיק המושלם שה' מחליט לאמלל לו את החיים. הרעים שלו מגיעים לנסות לנחם אותו, אבל בפועל הם מתחילים להתווכח איתו בלי סוף, ומאשימים אותו בכל הרע שהגיע אליו. הם טוענים שה' שופט צדק, ומכיוון שכך – כל מה שהגיע לאיוב הוא אשמתו הבלעדית. איוב לא נרתע ומפיל את טענותיהם בזו אחר זו. איוב בטוח שהוא צדיק; מתוך כך הוא מגיע למסקנה שה' עשה לו את הרע בכוונה, ולכן ה' לא צדיק. נוצרת לנו משוואה בלתי אפשרית, בה מישוהו צריך להיות רשע, כדי שיהיה רע לאיוב: ה' או איוב. איוב מאשים את ה' והרעים מאשימים את איוב. כי בשביל זה יש חברים.

לאחר שלרעים אין יותר מה לענות - איוב ממשיך לבד במונולוג כואב, ומתחיל לפרט את כל תסכולו מהעולם. ליבו דואב על כך שלמרות שהוא נהג בדיוק כפי שהחכמה בספר משלי דורשת ה' עדיין הרע לו. הוא מאשים את ה' בכך שהוא הביא את החכמה לעולם אבל איננו עובד על פיה. מכך הוא מסיק שאין לנו שום תפיסה בחכמה, ואם החכמה כל כך רחוקה ויקרה - היא כבר לא רלוונטית: *"החכמה מאין תבוא", "החכמה מאין תמצא", "עמוקה היא מיני ים" ועוד כהנה וכהנה.*

צריך להבין, כל טענת החכמה בספר משלי (וגם בספרות הכללית) היא שאפשר להשיג אותה (או לפחות חלקים ממנה) אם רק נשקיע ונלמד. אם רק נקשיב. ברגע שהחכמה הופכת ליקרה ובלתי ניתנת להשגה, נשמט כל הבסיס ללימוד החכמה. למשל, אתם קוראים את המאמר הזה כי אתם מניחים שתהיו מסוגלים להבין אותו. לעומת זאת, אם הייתם פותחים את המאמר והכל היה כתוב בסינית – לא הייתם

בכלל טורחים להגיע לשורה הזאת. למה בחרתי דווקא סינית? כי זו שפה עתיקה, מורכבת ורחוקה מאיתנו עד מאוד. איוב טוען שהחכמה היא עתיקה, מורכבת ורחוקה מאיתנו עד מאוד - ולכן היא לא רלוונטית כלל.

בנוסף, המשפט "זה חכמה מאין תבוא" מהדהד לנו את המשפט שה' אמר אל השטן בתחילת הספר "מאין תבוא". פתאום התהפכו היוצרות. איוב (הצדיק) פונה לאל ושואל אותו מאיפה הוא הביא את החכמה. בנקודה הזו אפשר להבין שאיוב אולי משווה את החכמה לשטן. הפסוק האחרון של דברי איוב הוא "תחת החיטה יצא חוח ותחת שעורה באשה. תמו דברי איוב", מציאות נוראית של חוסר יכולת להצמיח. זה לא סתם "מוות", זו ההכרה בכך שכל פוטנציאל הטוב שבעולם יתקלקל ויביא רק לדברים רעים.

לרעים אין מה לענות, אין להם איך לנחם את איוב. אולי הם מסכימים איתו, ואולי הם מבינים שהם יגרמו יותר נזק מתועלת אם הם ימשיכו לדבר, כפי שעשו עד עכשיו...

אליהוא בן ברכאל הבוזי שמע את כל הדברים הללו "ויחר אפו" מאוד. אצטט פה את הפסוקים שמראים על מה הוא כועס, ומתוך כך גם נוכל להבין את תמצית הדיון הקודם:

- (א) וַיִּשְׁבְּתוּ שְׁלֹשֶׁת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה מַעֲנֹת אֶת־אִיּוֹב כִּי הָיָה צָדִיק בְּעֵינָיו:
 - (ב) וַיַּחֲרֵ אֹף | אֱלִיהוּא בֶן־בְּרַכְאֵל הַבּוּזִי מִמִּשְׁפַּחַת רָם בְּאִיּוֹב חָרָה אָפוֹ עַל־צִדְקוֹ נִפְשׁוֹ מֵאֲלֹהִים:
 - (ג) וּבִשְׁלֹשֶׁת רַעֲיוֹ חָרָה אָפוֹ עַל אֲשֶׁר לֹא־מָצְאוּ מַעֲגָה וַיִּרְשָׁעוּ אֶת־אִיּוֹב:
 - (ד) וְאֱלִיהוּ חָכָה אֶת־אִיּוֹב בְּדִבְרָיִם כִּי זָקְנִים־הָמָּה מִקֶּנֶה לְיָמִים:
 - (ה) וַיֵּרָא אֱלִיהוּא כִּי אֵין מַעֲגָה בְּפִי שְׁלֹשֶׁת הָאֲנָשִׁים וַיַּחֲרֵ אָפוֹ:
- (איוב ל"ב, א-ה)

הנה שלוש הנקודות שהכעיסו אותו:

- בְּאִיּוֹב חָרָה אָפוֹ עַל־צִדְקוֹ נִפְשׁוֹ מֵאֲלֹהִים:
- וּבִשְׁלֹשֶׁת רַעֲיוֹ חָרָה אָפוֹ עַל אֲשֶׁר לֹא־מָצְאוּ מַעֲגָה
- וַיִּרְשָׁעוּ אֶת־אִיּוֹב:
- או במילים אחרות:

- איוב טוען שהוא צדיק יותר מה'

- הרעים לא מצאו מענה

- הרעים טוענים שאיוב רשע

אז אלו הדברים שאליהוא הולך להתייחס אליהם - הוא הולך לענות במקום הרעים שלא מצאו מענה, וחושב שה' צדיק ואיוב לא רשע. אז איך אליהוא מתמודד עם כך העובדה שרע לאיוב? הרי הרוע הזה היה צריך להגיע מאיפה שהוא...

אליהוא מבקש רשות מה' בפרקים ל"ב – ל"ג, ומיד לאחר מכן פורס את שלושת טיעוניו בפרקים: ל"ד, ל"ה, ל"ו – ל"ז. נתחיל מבקשת הרשות, בפרקים ל"ב – ל"ג.

אליהוא מכיר בכך שכוחו מגיע מה':

וְיִחְאַל עֲשֹׂתִי וְנִשְׁמַת שְׁדֵי תַחֲנִי: (איוב ל"ג, ד)
הַדָּאֲנִי כְּפִיד לְאֵל מְחֹמֵר קְרָצְתִּי גִם־אֲנִי: (איוב ל"ג, ו)

נראה שאליהוא לא מסכים לומר שאיוב צדיק:

הָיִזְאֵת לֹא־צִדְקָתָא עֲנֵנִי כִּי־רָבָה אֱלֹהִים מֵאֲנוּשׁ: (איוב ל"ג, י"ב)

לעומת זאת, תראו מה אליהוא אמר בפסוק הזה:

וְדָבַר כִּי־תִפְצְצִי צִדְקָתִי: (איוב ל"ג, ל"ב)

אז תחליט בבקשה אליהוא, איוב צדיק או לא?

צריך לזכור שאליהוא כועס על כך שאיוב חושב שהוא צדיק יותר מה'. ומכיוון שהוא כועס על הרעים שחושבים שאיוב רשע – ניתן להסיק שהוא חושב שאיוב צדיק, אבל אין טעם להשוות בינו ובין הצדיקות של ה'. מתגלה כאן טענה עמוקה: אתה יכול להיות צדיק, הכי צדיק בעולם, אבל אין שום דבר בר השוואה בינך לבין ה'. האדם לא צדיק "יותר" מהאל, פשוט אין שום דמיון בין השניים. לאחר הפתיחה, והשתיקה של איוב לנוכח דבריו - אליהוא פותח את נאумו הראשון וטוען שהצדק של ה' גדול יותר מההבנה של האדם הפרטי:

וְיִשְׁדֵּי לֹא־יַעֲנֶנִּי מִשְׁפָּט:	(יב) אֶת־אֲמֹנָם אֵל לֹא־יִשְׁעֶי
וּמִי שֵׁם תִּבְלֵל כָּלֵה:	(יג) מִי־פָקֵד עָלָיו אֲרָצָה
	(איוב ל"ד, י"ב-י"ג)

זו הדרך שלי להסביר את דברי אליהוא: משל למה הדבר דומה? לדמות במשחק מחשב שחיה ופועלת בעולם הוירטואלי שלה. הדמות שלנו לא באמת יודעת איך

העולם שלה נוצר. היא פשוט חיה את התוצאות של בריאת העולם. כל מה שקורה בעולם שלה הוא ברצון המתכנת, ולא בעקבות חוקי המשחק שהיא חושבת שהיא מבינה.

אליהו לא עוצר כאן, וממשיך במאמרו השני להציג שיטה קיצונית יותר:

- (ו) אִם-חָטֵאתָ מִהִתְפַּעֵל־בְּךָ וְרַבְּנוּ פִּשְׁעֶיךָ מִהִתְעַשְׂה־לָּךְ:
(ז) אִם-צִדְקָתְךָ מִהִתְנַלֵּל (איוב ל"ה, ו'-ז)
אִךְ מִהִמְיָדָךְ יִקָּח:

בפסוקים פה, אליהו טוען שכל העניין של דרישת קבלת השכר היא פשוט מגוחכת. אסביר את הטענה שלו באמצעות המשך המשל הקודם, עם דמות משחק המחשב המוכרת: פִּרְיוֹ.

כאשר מריו מאבד נקודות, האם המתכנת יפגע מזה? ! ואם מריו יעבור שלב, אז עכשיו המתכנת הרוויח משהו? ! הייתכן שפעולותיו של מריו מכריחות את המתכנת לפעול? ! היעלה על הדעת שבגלל שמריו קפץ על פטריה – המתכנת חייב לתת למריו עשר מטבעות? !

כך גם כאן. כשהאדם עושה מעשים טובים או רעים בעולם – הוא לא מחייב את ה' לתת לו טוב או רע. כל המשוואה של שכר ועונש מכניסה את ה' לתוך קופסה, חסרת יכולת בחירה, התלויה לחלוטין בכפתורים שהאדם לוחץ עליה. אחרי שהבנו שלדרוש שכר ועונש מול ה' זה מגוחך, אליהו מאשים את איוב בכך שהוא לא התפלל:

וְלֹא-אָמַר אֵלֶּה אֱלֹהֵי עֲשֵׂי נִתַּן זְמַנּוֹת בְּלִילָה: (שם פסוק י')

הטענה הזו חוזרת כמה וכמה פעמים על ידי אליהו.¹ מהרגע שבו מבינים שה' לא חייב לנו כלום - כל העניין הופך להיות קשר עם ה'. זו הנקודה המרכזית, להתקשר לאינסוף. להתחולל לו, לזכור את ה'. אליהו טוען שבעקבות הצרות שעברו על איוב – על איוב היה להתפלל לה', ובכך גם להכיר בכוחו. כשאיוב טוען "מגיע לי", הוא למעשה טוען שכוח שינוי המציאות נמצא

¹ אפשר לטעון שזו גם טענה מרכזית בספר. למשל, בפרק א', כשהגיעו אליו הצרות הראשונות, כתוב: בְּכִלְזָאת לֹא-חָטָא אִיּוֹב וְלֹא-נָתַן תְּפִלָּה לֵאלֹהִים: (איוב א, כ"ב), ומיד לאחר מכן השטן מקטרג וה' מביא צרות נוספות. ואילו, בסוף הספר, רואים שמה שהביא את הגאולה לאיוב זו דווקא התפלה: וַיִּשָּׁב אֶת-שִׁבְתוֹ אִיּוֹב בְּהִתְפַּלֵּל בְּעֶד רֵעָהוּ וַיִּסָּף י"י אֶת-כָּל-אֲשֶׁר לֵאיוֹב לְמִשְׁנָה: (איוב מ"ב, י')

בידינו בלבד, כך שכל הטוב שקורה לנו הוא בזכותנו בלבד, ולא בזכות האל שפשוט אכפת לו מאיתנו.

אז למה ה' כן עושה רע בעולם לדעת אליהוא? לדברים הללו אליהוא מתייחס במאמרו השלישי והאחרון:

(ט) וַיַּגֵּד לָהֶם פְּעָלָם	וּפְשָׁעֵיהֶם כִּי יִתְגַּבְּרוּ:
(י) וַיַּגֵּל אֶזְנָם לְמוֹסֶר	וַיֹּאמֶר כִּי־יִשׁוּבוּן מֵאֵן:
(יא) אֶם־יִשְׁמָעוּ וַיַּעֲבֹדוּ	יָכֻלוּ יִמְיָהֶם בְּטוֹב וְשָׁנֵיהֶם בְּנַעֲמִים:

(איוב ל"ו, ט'-י"א)

כן, יש פה גם עניין של חינוך. הוא טוען שה' מחנך באמצעות עשיית טוב ורע בעולם. האדם יכול לבחור האם להתחנך או להתנגד. ברגע שעזבנו את ההבנה שהטוב בעולם הוא שכר שמגיע לנו ואנחנו מבינים שלה' פשוט אכפת מאיתנו – אנחנו מסתופפים בצל גדולת ה' והדרת כבודו. כל הדיון של "מי צודק" הופך להיות פשוט לא רלוונטי. ה' עושה טוב בעולם, כי אכפת לו מאיתנו, ועושה רע בעולם, כי אכפת לו מאיתנו. כשטוב לנו אנחנו יכולים להתקשר לה' מתוך כל השפע שהוא משפיע עלינו, וכשרע לנו – אנחנו יכולים להתקשר לה' מתוך הכאב, וה' ינחם אותנו. "כאיש אשר אמו תנחמנו, כן אנכי אנחמכם ובירושלם תנחמו" (ישעיהו ס"ו י"ג).

מתוך כך, בסוף המאמר, אליהוא מתחיל לתאר את גדולת ה' שבה אנחנו רוצים להרבך:

(יד) הָאֲזִינָה נָאֵת אֵיּוֹב	עֲמֹד וְהִתְבּוֹנֵן נִפְלְאוֹת אֵל:
(טו) הִתְדַּע בְּשׁוֹם־אֱלֹהִים עֲלֵיהֶם	וְהִפִּיעַ אֹר עֲנָנוּ:
(טז) הִתְדַּע עַל־מִפְלְשֵׁי־עֵב	מִפְלְאוֹת תְּמִים דְּעִים:

(איוב ל"ו, י"ד-ט"ז)

כאשר שני הפסוקים האחרונים של נאומו מכינים לקראת השיא:

(כג) שְׁחִי לֹא־מַצְאָנָהוּ שְׂגִי־כֶחַ	וּמִשְׁפָּט וְרִב־צִדְקָה לֹא יֵעָנָה:
(כד) לִכְן יִרְאֶהוּ אַנְשִׁים	לֹא־רָאָה פֶלֶח־כְּמִילָב:

(שם פסוק כ"ג-כ"ד)

היראה מגיעה דווקא בעקבות הקשר עם ה'. מי שמתחכם וחושב שה' פועל ביחס ישר לפעולות שלו - לא יהיה מסוגל לראות את ה', כי הוא חושב שהכל קשור רק אליו. לעומת זאת, מי שמבין את גודל ה' ואת הדרת כבודו - הוא מבין שלא הכל סובב סביב ההחלטות שלו, אלא שיש משהו גדול יותר ממנו. מתוך כך הוא מסוגל להיות ירא ה' אמיתי, ובבת אחת (איוב ל"ח, א') :

וַיַּעַן יִקְנָן אֶת־אִיּוֹב מִנֶּהֱסָעָהָ וַיֹּאמֶר